

STOLETNIKA ROJSTVA PROFESORJA DR. FRANA JESENKA

ŽIVLJENJE IN DELO

Prvi profesor botanike po ustanovitvi ljubljanske univerze je bil *dr. Fran Jesenko*. Rodil se je pred sto leti, dne 14. marca 1875, v obrtniški družini v Škofji Loki. Po maturi na gimnaziji v Ljubljani leta 1895 je študiral naravoslovje: botaniko, geologijo, kemijo in mineralogijo na Dunaju, kjer je 9. julija 1900 promoviral z disertacijo: *Odnosi med jakostjo svetlobe in anatomsko zgradbo asimilirajočih rastlinskih organov*. Nato je bil nekaj let prefekt in vzgojitelj v zavodu Theresianum na Dunaju in Belohradu na Češkem. V tem času je prepotoval skoraj vso Evropo in si izpopolnil svoje jezikovno znanje: govoril in pisal je nemško, češko, francosko, italijansko in švedsko, pasivno pa je obvladal angleško, norveško in rusko. Od leta 1904 dalje je na pobudo botaničnega inštituta na Dunaju raziskoval puščavsko floro v Egiptu in Arabiji; po vrnitvi je napisal razpravo *Puščavsko rastlinstvo skalnate Arabije*. Leta 1908 je dunajska visoka šola za poljedelstvo (Bodenkultur) imenovala dr. Frana Jesenka za asistenta-demonstratorja in za upravnika rastlinogojске postaje; leta 1913 se je habilitiral za docenta ter se začel poglobljati v fiziologijo, genetiko in žlahtnjenje rastlin. Napisal je več razprav s področja fiziologije, med njimi: *Poskusi trajanja turgescence v odrezanih rastlinskih poganjkih*, *O rasti in razvoju poleti defoliranih dreves in grmov*, *O nekaterih novih načinih skrajšanja dobe počitka pri lesnatih rastlinah*, *Siljenje z injekcijami, vbodi in alkoholom*. Največ razprav je objavil v avstrijskem botaničnem časopisu in v poročilih nemške botanične družbe. — Na dunajski rastlinogojški postaji in visoki šoli za poljedelstvo se je Jesenko srečal s *prof. Erichom v. Tschermakom*, ki je na Dunaju razvil eno izmed svetovnih središč za genetska raziskovanja in metodiko ter tehniko žlahtnjenja rastlin. S hibridizacijo je Tschermak potrdil mendelistične zakone o dedovanju, ki so še danes temelj sodobne genetike. V tem času je Jesenko praktično vodil Tschermakovo delo v vezi s hibridizacijo, vzporedno pa je sam križal pšenico in rž (*Triticum x Secale*) ter uspel prvi na svetu vzgojiti iz dveh rastlinskih rodov rodne potomce. Jesenkovi dosežki in nove stvaritve so doživeli

pozornost in priznanje med genetiki tedanje generacije, ko je leta 1911 na 4. mednarodnem kongresu genetikov v Parizu referiral o rodnem križancu med pšenico in ržo, kasneje pa je objavil razširjeno razpravo o nadaljnjih dosežkih križanja žitnih vrst (1913). Njegova poznavanja genetike in mendelizma lahko presodimo po razpravi *Gregor Mendel in njegov zakon o dedovanju*, katero je objavil v dunajskem naravoslovnem časopisu *Urania* (1910, 739—742).

Jesenko je bil med prvo vojno mobiliziran, ranjen v glavo in kot rusofil zaprt ter nato še ujet. Po vojni se ni več vrnil na Dunaj; odzval se je vabilu iz domovine. Leta 1919 je bil izvoljen za docenta na agronomski in gozdarski fakulteti v Zagrebu, kjer je nadaljeval na Dunaju začeta predavanja iz poljedelstva in vrtnarstva, genetike in žlahtnjenja.

Z njim je prišlo z Dunaja večje število študentov agronomije in gozdarstva, ki so v Zagrebu nadaljevali in končali študij.

Jesenko je hkrati prihajal v Ljubljano, kjer je na novo ustanovljeni univerzi urejal botanični inštitut; leta 1922 je bil izvoljen za prvega profesorja botanike, fiziologije in genetike, leta 1923 pa je bil imenovan še za honorarnega predavatelja na tehniški fakulteti za predmet surovine in tehnična mikroskopija. V Ljubljani je vodil tudi Botanični vrt in nadaljeval z bastardiranjem žitnih vrst, obenem pa je kot svetovalec pomagal inž. Francu Mikužu pri ustanovitvi, vodstvu in opremljanju naše prve semenogojске postaje v Beltincih v Prekmurju. Tam so med obema vojnama vzgojili prve domače sorte pšenice, beltinske imenovane, ki so imele pomemben delež v sortimentu. Naj omenim še Jesenkovo zavzemanje za varstvo naravnih vrednot ter sodelovanje in prizadevanje za ustanovitev in ureditev Triglavskega narodnega parka, o čemer priča tudi nedavno izdana posebna publikacija Prirodoslovnega društva Slovenije (1975). Jesenko je s svojimi študenti, planinci in gozdarji začrtal meje ožjega rezervata v Dolini Triglavskih jezer. Tja je vodil slušatelje botanike na ekskurzije in počitniško prakso in tam je postal žrtev svoje poklicne vneme in dolžnosti. Tragični padec na Komarči je bil usoden in smrt dne 14. julija 1932 je pretrgala njegovo ustvarjalnost. V njegov spomin so mu prijatelji postavili spominski kamen ob vznožju Šišenskega hriba, botaniki so mu odkrili spominsko ploščo v Botaničnem vrtu ob Ižanski cesti v Ljubljani, mestni občinski svet je imenoval po njem novo Jesenkovo cesto v Spodnji Šiški, po drugi vojni so ustanovili v Mestnem logu Jesenkovo vrtnarijo, dne 9. oktobra 1972 pa sta pedagoško-znanstveni ter fakultetni svet Biotehniške fakultete Univerze v Ljubljani ustanovila Jesenkova priznanja.

Profesor Fran Jesenko (sedi v ospredju) s svojimi takratnimi študenti Foto France Planina

JESENKOVA PRIZNANJA

Čeprav je začel Jesenko svoje raziskovalno delo s floristiko in nadaljeval s fiziološkimi raziskavami, je vendarle dala genetika in žlahtnjenje koristnih rastlin glavni karakter njegovemu znanstvenemu opusu. Načel in rešil je tudi mnoga druga strokovna vprašanja, od temeljnih naravoslovnih disciplin prek uporabnih biotehniških znanosti do varstva okolja. Kot dunajski študent, docent za žlahtnjenje, poljedelstvo in vrtnarstvo na dunajski visoki poljedelski šoli ter kot vodja rastlinogojске postaje, kot docent za iste predmete na agronomski in gozdarski fakulteti v Zagrebu ter nazadnje kot profesor za botaniko in genetiko na ljubljanski univerzi, kot raziskovalec in pedagog, ljubitelj in pobornik za naravne vrednote in urejeno okolje, je Jesenko poosebljen predstavnik biotehniškega področja. Zato je razumljivo, da so samoupravni organi Biotehniške fakultete izbrali Jesenka in po njem poimenovali priznanja, ki jih fakulteta podeljuje vsako leto na njegov rojstni dan dne 14. marca. S to gesto se fakulteta in njene delovne enote, oddelki, katedre in zavodi odpirajo navzven, na vsa biotehniška področja, od lastnih kadrov in zunanjih sodelavcev do ustanov in temeljnih organizacij združenega dela v proizvodnji; s tem se povezujeta znanost in praksa ter lastna hotenja z družbenimi pro-

blemi, ki so življenjsko važna za naš samobitni razvoj in obstanek.

Jesenkova priznanja (diplomo in nagrado) podeljuje dekan Biotehniške fakultete v prisotnosti rektorja in prorektorja v Zbornični dvorani univerze v Ljubljani. Priznanja so doslej prejeli:

Leta 1973: dipl. inž. gozdarstva *Tugomir Cajnko*, dipl. biolog *Jože Lazar*, dipl. inž. agronomije in dipl. pravnik redni profesor *Jože Levstik* in dipl. veterinar dr. *Franc Rušar*;

Leta 1974: redni profesor in doktor veterine *Oskar Böhm*, redni profesor in doktor agronomskih znanosti *Franc Ločniškar*, višji strokovni sodelavec *Egon Pretnar* in redni profesor dipl. inž. gozdarstva *Franjo Rainer*, ter Kmetijsko-industrijski kombinat POMURKA iz Murske Sobote;

Leta 1975: izredni profesor doktor biologije *Franc Sušnik*, redni profesor in dipl. inž. gozdarstva *Zdravko Turk*, kolektiv Kmetijske zadruge *Škofja Loka*, AK *Emona TOZD Prašičereja Ihan*, *Živinorejsko-veterinarski zavod Ptuj* ter *Sadni in likerski kombinat FRUCTAL Ajdovščina*.

PROGRAM PROSLAVE JESENKOVE STOLETNICE

Slovesna podelitev Jesenkovih priznanj leta 1975 je bila povezana s proslavo 100-letnice rojstva Frana Jesenka pod pokroviteljstvom Univerze v Ljubljani. Uvodno besedo je imel rektor akademik prof. dr. *Janez Milčinski*, ki je orisal Jesenkovo delo, pomembno za razvoj slovenske univerze, znanosti in kulture, posebej pa še za nastanek Triglavskega narodnega parka. Nato je sledil simpozij z desetimi referati, ki so predstavili Jesenkovo življenje in delo ter vsa tista strokovna, znanstvena in delovna področja, ki jih je začel in razvijal naš jubilat: floristiko, fiziologijo, genetiko in žlahtnjenje rastlin ter rezervatno varstvo. Program simpozija je bil tale: Vsi referati bodo tiskani v posebnem Spomin-skem zborniku, o vsebini pa bomo v Proteusu kasneje poročali.

France Adamič

Viri: Loški razgledi VII, 1960, 151—156; — ravno tam XX, 1973, 312—315; — SBL I, 409; — Sklep Biotehniške fakultete z dne 9. okt. 1972; — Govori dekanov na podelitvah Jesenkovih priznanj dne 14. marca 1973, 1974 in 1975; — Arhiv Univerze v Ljubljani.